761

4

TON-SIAREN

OLOF ÅHLSTRÖMS

MINNE

AF

ARV. AUG. AFZELIUS.

bb

Digitized by Google

Digitized by Google

TON-SIAREN

OLOF ÅHLSTRÖMS

MINNE

AF

ARV. AUG. AFZELIUS.

STOCKHOLM, 1867.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

Digitized by Google

Digitized by Google

En tonsiares lefnad är ingalunda lätt till att skrifva, emedan hans väg till snillets och konstens höjder går helt annorlunda än öfriga dödligas. Han behöfver icke genom ett långt studium lära sig de gamla eller lefvande språken, ty hans språk förstås af alla, från Afrikas vildar och Kamtschadalen intill Europas mest förfinade nationer. Tonerna äro bokstäfver i de himmelskas alfabet; ett fullt ackord är en gifven sanning, och hvem har hört till slut med återhållen anda en sonat, sådan som till exempel Mozarts C-molls sonat, utan att vid de sista döende ackorderna känna, det tonsiaren framlagt den skönaste lösning af ett mathematiskt problem? Han har likväl aldrig studerat mathematik, han har lärt allt, omedelbarligen af Gud, harmoniernas eviga källa. Häraf kunna vi förklara det fenomen, att ett stort musikaliskt snille, utan förberedande kunskapers inhemtande, ofta såsom barn med sitt instrument i handen fullfärdigt framträder i de högst bildade kretsar. Det förstås af alla, hänförer alla med tonernas allmakt.

Efter dessa förutsända antydningar, kunna vi gå att teckna den store tonsiaren Olof Åhlströms lefnadsminnen för svenska folket, bland hvilket han mer än ett halft århundrade lyst med sitt snille vid sidan af Bellman och Franzén.

Digitized by Google

När en utmärkt kämpe fullbordat sitt lopp på vädjobanan, så börjar efterverlden att spörja: hvar stod väl hans vagga? I hvilken dal — i hvilken lund väcktes detta snille först till lif? — Derföre börjas alla märkvärdiga mäns lefnadsteckning med stället, der de föddes. Så kommer ock nu Åhlströms födelseort för våra tankar, att återbörda äran af att han der hade sitt första hem, der i sin barndom samlade de minnen af toner, med hvilka han hänförde samtid och efterverld. Vi få då hänvisa våra läsare till ett torpställe, eller en ringa bondstuga, lydande under ett gammalt herresäte i Södermanland, som den tiden egdes af den friherrliga slägten Silfversparre, Näsby i Vårdinge socken. Der föddes han d. 14 Augusti 1756. Snillets eld brann redan i det vackra barnets öga, och så fort han kunde deltaga i den unga baronens lekar på herrgården, blef han upptagen i det goda herrskapets hus och tilbragte der de flesta utaf dagens timmar, delande med den unga baronen äfven hans lärostunder. Men efter musik hungrade han, och kunde han en aftonstund få sitta vid spelmännernas sida i lekstugan eller i ett brölloppslag, så glömde han både mat och dryck. Med orgelnisten följde han hvar lördagsafton, då denne gick upp i kyrkan att stämma sin orgel, och länge töfvade icke, förrän den lärgirige gossen lärde sig känna not-tecknen, och efter få timmars undervisning spelade han med hänförelse de psalmmelodier, som mest anslogo hans hjerta.

Med Åhlströms röst var det något helt besynnerligt — och rätteligen hade han ingen röst. Den var ett slags

Digitized by Google

hviskning, liknande det milda ljud, som man någon gång får höra vid stranden af en sjö eller flod, när aftonvinden susar genom bladvassen. Men denna röst var så böjlig, att den ledigt kunde återgifva de svåraste tongångar i våra vackra bondpolskor, såsom man kallar våra gamla dansmelodier. Han hade, då jag först lärde känna honom, icke något fortepiano, utan ett klaver, som mest passade för hans sång, emedan det icke öfverröstade honom, utan lät så väl tonen som orden i sången tydligen förnimmas; men man måste lyssna noga till, och tyst måste det vara i rummet.

Men vid femton års ålder blef fädernestugan för trång. Hans längtan efter något mer än orgelnisten i byn och bröllopsmusikanterna kunde tillfredsställa, lemnade honom ingen ro, förrän han fick taga afsked af fader och moder samt begifva sig dit, der mer var att njuta och lära. Han hade hört, att det fanns en akademi, der endast sång och musik idkades; dithän stod nu hans hog. Med hufvud och minne fullt af folkmelodier, brudmarscher, menuetter och polskor från sitt barndomshem, begaf sig vår Olof en vacker Augusti-morgon på vägen till Stockholm, med några kakor bröd uppträdda på sin vandringsstaf. Han beskref ofta, hur fri och lycklig han kände sig på denna vandring öfver att hafva för alltid blifvit löst från de tryckande drängsysslor, dem den fattiga bondsonen der hemma i Vårdinge måst sig underkasta. Huru skulle icke Musikaliska Akademien prisa de melodier, han sjelf redan gjort, och dem han från forntidsminnen samlat! Han skulle bli en stor man och kanske till slut sjelfva kungens orgelspelare.

Digitized by Google

Jag skref en gång vid en tillställning, då han firade sin sextionde födelsedag, några verser, bland hvilka jag ännu minnes ett par, skildrande hans vandring till Stockholm:

Augustihimlen log mot mig så klar;
Jag njöt dess morgonluft med fulla sinnen.
Glömd snart var skilsmessan från mor och far,
Från land och sjö med mina barndomsminnen.

Friskt mod och hopp min framtidsdröm mig gaf,
Jag var utaf dess hägringar betagen;
Sju kakor bar jag på min vandringsstaf;
Det var ju bröd för mer än morgondagen.

Först på en höjd utanför Södertull stadnade vår Olof och såg med förvånade blickar framför sig den sköna staden på sina kringflutna holmar, med sitt härliga slott och sina många kyrkor och torn. "Inom hvilket af dessa Herrans tempel skall väl jag en gång få mig en orgel anförtrodd?" — tänkte han för sig sjef, ingalunda tviflande på sin framtids lycka.

Han fortskyndade sina steg, men stadnade bestört och häpen i tullporten, då vakten anropade honom, och i detsamma en ryttarepatrull i fullt galopp kom emot honom; men vid åsynen af den unga bondgossen med sin gråa tröja, gula skinnbyxor och kakspettet på axeln, log vakthafvande officern och lät honom obehindrad ingå i staden. Orsaken, hvarföre denna ovanliga vakt stod vid tullen och patruller redo fram och tillbaka, var, att det just var på den vigtiga revolutionsdagen, d. 17 Aug. 1772, som han anlände. På Södermalm var dock icke så stor folksamling i rörelse; men när han kom in på Stora Ny-

Digitized by Google

gatan, kom en härold ridande, efterföljd af ett husarregemente, och gatan var uppfylld af jublande pöbel, som svängde sina hattar och ropade: Lefve Gustaf! — Olof, som icke kunde förstå hvad detta allt hade att betyda, intogs af förskräckelse, och för att icke komma in i den vilda folkströmmen sprang han upp i Tyska Kyrkbrinken in på kyrkogården samt, då han fann kyrkporten öppen, in i kyrkan, der han icke såg någon menniska. Här tyckte han sig vara i säkerhet och gömde sig med sitt pick och pack i en af bänkarna, der han ostörd fick hvila ut; ty en kyrkväktare kom i detsamma, låste igen kyrkdörren och gick sina färde. När i detsamma dundret af kanoner från Artillerigården och Skeppsholmen lät sig höra, och stojet från gatorna alltjemt fortfor, trodde han, att fienden eller någon annan fara hotade, och tyckte han sig så trygg i Herrans hus, der han funnit sin tillflykt.

Mot aftonen, då allt blef tyst, kom kyrkväktaren åter, och han slapp lös ur sin fångenskap. Han uppsökte då ett borgarehus, dit den gode baron Ulfsparre visat honom, der han ock blef med beredvillighet emottagen och hade en tid bortåt ett godt härberge. Till elev vid Musikaliska Akademien blef han genast emottagen, och då Kapellmästare Sellber, som var Akademiens Inspector, genast upptäckte hans ovanliga naturgåfvor och goda underbyggnad, tog han honom under sin enskilda undervisning samt sörjde för hans utkomst, när de sju kakorna och hvad han af den gode baronen erhållit var slut. Lång tid behöfver icke snillet för utvecklingen af de skatter, hvilka liksom

Digitized by Google

medfödda förvaras i djupet af hjertats schackt och blott vänta att få uppkomma i ljuset. I denna skola blef han förtrogen med Gluck, Haydn och Mozart, och vid den förstnämndes blotta namn lifvade en sällsam glans hans uttrycksfulla ögon.

Vi förbigå här hans ungdoms läroår, för att återse honom vid 21 års ålder, såsom orgelnist i Maria kyrka, såsom sin tids skickligaste orgelspelare för sin församling förhärliga andaktsstunderna. Men det var först när han några år derefter blef orgelnist i S:t Jakobs kyrka, som han blef mer allmänt känd, och icke blott uppbyggelse sökande församlingsboer, utan äfven musikälskare från alla delar af staden trängdes om ett rum i Jakobs kyrka för att höra Åhlström. Wieselgren säger i sin vackra teckning af hans lefnad: "Vid sina orgor var Åhlström älskligast, både att se och höra: hans psalmer ljödo en stilla fromhet, en mild andakt; hans fantasier, sköna, smältande och ljufva, sökte föra det villade sinnet till bönen och Gud."

Erfarenheten har bekräftat den sanningen, att ett musikaliskt snille icke kan uteslutande egna dagens och lifvets alla stunder åt den sköna konstens utöfning, ty det skulle då utmatta sig sjelft och alltför snart förtära oljan i den heliga eldens lampa. Häruti kunna vi finna en af orsakerna, hvarföre så många stora snillen, i brist på bättre afledningsämnen, taga sin tillflykt till källarlifvets förströelser, spel och dryckenskap. Derföre hafva, såsom sjelfva *Lasse Orgellekare* i Gustaf Wasas tid, orgelspelare sökt en ädlare förströelse med nyttig sysselsättning uti

Digitized by Google

rikets embetsverk. Åhlström hade i sin barndom i sällskap med den unga baron Silfversparre inhemtat så väl tillräcklig färdighet i skrif- och räknekonst som andra nödiga kunskaper, att han efter några timmars undervisning af en bokförare blef som kammarskrifvare antagen i krigskollegium, der han slutligen befordrades till krigsråd. Vid samma tid var von Rosén, Orgelnist i Storkyrkoförsamlingen, Assessor i Hofrätten, der han slutade som president. Bägge voro de ledamöter af Musikaliska Akademien.

Åhlström var en välgestaltad man af något mer än medelmåttig längd, och en elastisk ledighet i hans gång och rörelser gaf honom i större sällskapskretsar ett visst utseende af värdighet, som ingaf aktning. Hans fylliga och vackra ansigte, i förening med snillets eld i blicken, beredde honom tidigt tillträde till den bildade umgängskrets, som samlades kring den vittra fru Anna Maria Lenngren. Hennes man, kamreraren och sedan kommerserådet Lenngren, blef hans förtrogne vän, hvilken icke ogerna såg det intryck, hans syster Hedvig Charlotta gjorde på den unga orgelspelaren. Åhlström kunde icke gerna få nej af någon flicka; hon blef den maka, som förde glädje och trefnad med sig till hans boning. Hon var icke, såsom hennes svägerska, något lysande snille, men förstod så mycket bättre den sällsynta konsten att med små tillgångar inom sitt hus bereda trefnad och belåtenhet för maka och barn. Åhlström var mer än han önskade eftersökt och bjuden till de rikas och förnämas festmåltider;

Digitized by Google

men på bjudningar i den älskliga orgelnistens hus gjorde ingen anspråk. Likväl var detta hus gästfritt, och mången enskild vän skulle icke för den mest luculliska middag vid sjelfva hofvet hafva velat bortbyta en ensam aftonstund i hans boning, som ofta slutades med en välvillig inbjudning af värdinnan till en enkel aftonmåltid. Det var i sådana stunder han förrådde den inre fina förnimmelse, han hade af allt det sköna inom poesiens och musikens områden. Kom för honom ett skaldestycke, eller helst en enkel sång af Franzén, så låg en inspirerad melodi genast framför honom; hans öga glänste, och han sjöng med några enkla ackorder vid sitt klaver och med sin nästan ljudlösa andestämma stycket med en melodi, som sammansmälte med dess andemening, och åhöraren måste förnimma den i sitt hjerta. Så sjöng han en gång för mig det skaldestycke, som är den dyrbaraste perlan i Kellgrens och kanske i all svensk lyrik, "*Inbildningens verld*"; men då jag tackade honom, svarade han med ett leende: "tacka icke mig, utan Haydn!" Jag frågade icke mer derom; men förmodligen var det något thema af Haydn, som den gången kom honom före. Man fick ofta sedan af denna tidens solosångare höra den härliga sången: "*Du, som af skönhet och behagen En ren och himmelsk urbild ger*", sjungas med detta thema utaf Haydn.

Ordföranden i Musikaliska Akademien denna tiden var en man af ovanlig humanistisk bildning. Det var det snillrika statsrådet Grefve Erik Sköldebrand. Han var en utmärkt landskapstecknare, spelade väl violin och var

Digitized by Google

en säker domare öfver så väl skulpturens som målarekonstens mästerstycken. Men hvad som drog Åhlström så förtroligt till honom, var deras gemensamma kärlek för orgelmusiken. Sköldebrands fader lefde då ännu, och vi hafva i vår choralbok qvar melodier både af fadern och sonen.

Till de aftoncirklar, som samlades i Sköldebrandska huset, kom allt hvad Stockholm hade mest lysande af vetenskapsmän och konstnärer. En Sergel, Professorn och Riddaren John v. Breda, Byström och Åhlström saknades sällan der, och merändels hade Åhlström då någon ny hjertlig sång af Franzén att glädja gästerna med, hvilka sånger med otrolig hastighet utbredde sig öfver stad och land och sjöngos i både slott och hyddor.

En ung gäst bivistade dessa aftonkretsar, måhända mindre uppmärksammad af de äldre, men så mycket mer sjelf uppmärksam på allt hvad som der föregick och talades. Det förtroende han åtnjöt af sin fosterfader, Excellencen *Jacob De la Gardie*, hade beredt honom tillträde till Sköldebrandska huset; men det allvar, som redan då utmärkte den unga Doctor P. Wieselgren, och det snille, han i sina iakttagelser ådagalade, gjorde snart, att han för sin egen skull städse med allas nöje blef emottagen. Utan honom skulle vi nu sakna den kära bilden af Olof Åhlström, och några upplysningar om den tidens vitterhetsförhållanden skulle hafva gått förlorade, till oersättlig skada för vår Litteratur-Historia. Så synes det oss i Olof Åhlströms lefnadsteckning just här vara på sitt rum att anföra

Digitized by Google

Wieselgrens rätta och fullt tillfredsställande lösning af den så tvistig ansedda frågan: "Hvad del eger Åhlström i den lager, som det stora verldshistoriska snillet Carl Michael Bellman skördat för sina sånger?"

Bellman, frisk och lefnadsglad, med en hel verld af sånger sluten inom sitt bröst, hade redan börjat gifva dem luft på källare, krogen "*Krypin*", "*Gröna Stugan*" eller krogen i Kolmätaregränd, der den lägre klassen af kroggängare, musikanter och småsnillen sökte sina förströelser. Han ingjöt dessa enkla naturskildringar i melodier, sköna och hänförande; men hvar hade han tagit dessa? De voro samfödda med orden, och dock saknade han all musikalisk underbyggnad; melodierna voro alla urval af barndomsminnen. Till all lycka lärde han känna Åhlström, och från det glada sällskap eller den krog, der han sist inproviserat en visa, sprang han upp till honom, sjöng sin visa med ackompagnement af sina tummar på klaverlocket, och Åhlström ordnade och upptecknade, icke utan svårighet, ty Bellman sjöng aldrig lika melodier två gånger, utan Åhlström måste nu påminna sig rätta melodien ur sitt förråd af barndomsminnen. Sålunda uppkom slutligen den första äkta upplagan af *Bellmans Sånger*. Men här vilja vi nu införa i vår lefnadsteckning, hvad Wieselgren så väl skrifvit till denna frågas lösning:

"En gång i en musikalisk underhållning hos grefve Sköldebrand, dervid Bellmanska melodier exeqverades, yttrade Wieselgren under den derpå följande konversationen: Bellman är stor som skald, det måste erkännas af

Digitized by Google

alla; men är han ej störst som kompositör af melodier? — W. ställde frågan till både Sköldebrand och Åhlström, hvilka begge stodo framför honom; de tego bägge, seende på hvarandra, liksom för att lemna den ordet, som kände sig säkrast kunna svara; med något löje öfver frågan svarade Åhlström: Bellman har ej komponerat en enda af dessa melodier. När W. nu med uttryck af undran och tvifvel såg på Sköldebrand, anförde denne det ofvan uppgifna, hvarpå Åhlström berättade, hvad som är meddeladt, huru Åhlström nedskref melodierna, hvilka Bellman visst ej någonstädes, så vidt vi veta, förklarat vara egna kompositioner. Der en tryckt källa var bekant, gick Åhlström till denna". — Så utgaf Åhlström den första upplagan af Bellmans Sånger.

Vi förbigå här de sonater, den älsklige tonskalden satt för klavecin med accompagnement af en violin, utförda af Åhlström och grefve Sköldebrand i de aftonstunder, som sent glömdes af dem, som deltagit i dessa musikaliska högtider. Men i den tid Konung Gustaf III öfverlemnade sig åt sin vurmande passion för scenen, var Åhlström för honom en klenod att finna och inläts bland de få förtrogna, som fingo tillträde till operasalen, då det behagade konungen att sjelf debutera såsom aktör, att visa theaterpersonalen, huru de skulle med smak utföra sina roller. Det hände en gång, — berättade Åhlström, och ett godmodigt leende krusade hans läppar, — att konungen för väl stängda dörrar uppträdde för oss i en roll af *Tillfället gör Tjufven;* men då han något öfverdref det komiska i spelet, hördes

Digitized by Google

ett skratt från en sida af salen. En betjent hade gömt sig bakom ett skåp och kunde icke tillbakahålla sitt opassande löje öfver den uppsluppna kungliga aktören. Konungen blef i början blek af vrede, men fann sig, gick fram och tog den objudna lyssnaren i örat, släpade sålunda den förskräckte drängen ut genom dörren och sade i det han släppte honom: "Se, så leder man åsnor från Parnassen!"

Vid denna tid komponerade Åhlström musiken till Operan Frigga, som med stort bifall uppfördes 1786, samt arierna till Tanddoktorn och Eremiten. Hans sista gärd åt Konung Gustafs minne var en Cantat, hvilken uppfördes på Börsen vid aftäckandet af Konungens staty 1808. Men det var skaldekonstens skönaste alster, Åhlström tog hand om; de sköna melodierna till "*Goda gosse glaset töm*", "*Sörj ej den gryende dagen förut*", "*Du med trängtande rop*" — lefva ännu på sångarnes läppar såsom evigt friska. Sent skola i våra musiksalar så hänförande sånger höras som de Åhlströmska, när de sjöngos af sådana solosångare som en "*Karsten*" eller bröderna "*Crælius*". Ett skaldestycke den tiden sjöngs från början till slut, och sångaren förstod att åt hvarje vers gifva ett uttryck, som förhärligade skaldens tankar med det musikaliska snillets förklaringar. Medan åhöraren njöt af poesiens skönhet, smektes hans öra af melodiens ljufva tongångar. Så sjöngo en Dillner och Westerstrand denna tid i Göthiska förbundet Geijers och Tegnérs odödliga sånger. Detta var sångens gyldene ålder.

Digitized by Google

Afund fann aldrig rum i Åhlströms fromma sinne. Han unnade Hæffner gerna den betydliga inkomsten af den nya af honom utarbetade choralboken, ehuru han sjelf efter Hæffners död måste omarbeta den till det skick, hvari den ännu nyttjas i församlingarna. Men uti sina tvenne psalmmelodier i vår psalmbok N:o 376 och 449 och ännu mer i de 14 psalmmelodier, han inlemnat till Musikaliska Akademien, har han ådagalagt, huru en förbättring till mera lif och frihet i choralsången var af nöden, och vi hafva att af vår utmärkte Abr. Mankell vänta ett lyckligt utförande af denna reform i vår tempelsång.

Såsom Åhlström hade från Bellmans läppar räddat dyrbara minnen af forntidsmusik, så hade äfven jag önskat få melodierna till mina Svenska Folkvisor af honom behandlade; men min medutgifvare E. G. Geijer hade redan lemnat sin vän Hæffner detta förtroende. Men under de oförgätliga vinterqvällarna 1814 och 1815, dem jag hos Åhlström tillbragte, sysselsatte vi oss med upptecknandet af bröllopps- och lekstugumusik, jag ifrån min hembygd Westergötland och han från Södermanland. Dessa minnen utgåfvo vi nämnde år i 4 Häften "*Traditioner af Svenska Folkdansar*".

I Åhlströms Nottryckeri, det första, som funnits i Sverige, trycktes hans "*Skaldestycken, satta i musik*", innehållande mest hans egna kompositioner. En rik källa af melodier, ur hvilka tonernas vågor banat sig väg till vår landsbygds mest aflägsna dalar och hyddor.

Digitized by Google

Men det är med en återblick på den älsklige tonskalden vid hans orgel, som vi vilja sluta denna lefnadsteckning, der han, ännu stark i sin barndoms enfaldiga tro på Gud, med en andaktens tår i sitt öga lät orgelns milda toner fylla helgedomen med Herrans tack och lof.

Vi kunna icke här undanhålla den läsande verlden den älsklige tonsiarens bild, sådan den af vår A. Mankell skönt och träffande tecknas, när han hörde sin *Gluck:* "ögat glänste, läpparne rörde sig ofrivilligt, hufvudets bifallsnick och handens liksom välsignande rörelser tolkade mer än tydligt, att Gubben ville säga: "Se, detta är den egentligen sanna Musiken"! — Och vi sluta med omdömet, att "Åhlström hör till de musikälskare, som gjort Fäderneslandet oförgänglig tjenst".

Och nu återstår för mig, som vågat teckna denna tidsbild ur Musikaliska Akademiens häfder, endast den fruktan, att icke hafva gjort det nog värdigt den älskliga tonsiarens minne.

Arv. Aug. Afzelius.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pris: 50 öre.

Digitized by Google